

Socialinės globos Lietuvoje istoriniai aspektai

Aldona Račkelienė

(Kauno kolegijos Medicinos ir socialinių mokslų studijų centras,
Socialinio darbo katedra)

Įvadas

„Socialinio darbo Lietuvoje šaknys glūdi humanizmo filosofijoje, tikėjimo, demokratijos idealuose“, – taip Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodekso autoriai rašo „Pratarmėje“. Kiekvienas socialinis darbuotojas gerai žino ir vadovaujasi deontologiniais kodekso principais bei etinėmis nuostatomis. Tačiau socialinio darbo Lietuvoje šaknys, beje, gana gilios, yra žinomos tik fragmentiškai, juolab kad išsamios studijos šiuo klausimu dar neturime.

Socialinės globos klausimus istoriniu požiūriu nagrinėjo tik keletas autorių: A. Praspaliauskienė (2000) atskleidė XVIII a. pabaigos – XIX a. pirmosios pusės elgetų ir elgetavimo problemas Lietuvoje, A. Liesytė (1995) nagrinėjo visuomeninių globos organizacijų socialinę veiklą iki 1940 m., A. Račkelienė (2000) straipsnyje aptarė filantropinės veiklos Lietuvoje pradžią. A. Bagdonas (2001) suskirstė socialinio darbo raidą etapais ir pateikė jų charakteristikas. Šio straipsnio tikslas – atskleisti socialinės globos raidą ir bendras Bažnyčios, visuomenės ir valstybės pastangas, sprendžiant socialines problemas Lietuvoje, istoriniu požiūriu.

Tyrimo objektas – socialinės globos Lietuvoje istorija iki 1940 metų.

Tyrimo metodai: dokumentų ir mokslinės literatūros analizė.

Bažnyčios požiūris į socialinę globą. Religinų organizacijų socialinė veikla.

Katalikų bažnyčia per 2 tūkstančius savo gyvavimo metų sukūrė aiškias ir nekintančias pažiūras į visus gyvenimo klausimus. Pats aukščiausias Katalikų bažnyčios autoritetas – popiežiai įvairiomis progomis yra išsamiai pasisakę ne tik tikėjimo ir dorovės, bet ir kitų sričių, tokių kaip politika, ekonomika, socialinė santvarka, menas, kultūra ir kt., klausimais, kurie turėjo ar turi ryšį su religija ir dorove.

Socialinės enciklikos yra sudėtinė Katalikų bažnyčios socialinio mokymo dalis, kurią sudaro popiežių pasisakymai svarbiausiais visuomeninio gyvenimo klausimais. Pagrindinės socialinės enciklikos, kuriose išdėstytas katalikų socialinis mokymas, yra kelios.

Popiežiaus Leono XIII enciklika „Rerum novarum“ (1891) – apie tuometinį varguomenės darbo klausimą Vakarų pramonės kraštuose; ši enciklika skelbia, jog „...Bažnyčios pareiga tarti savo žodį ir nurodyti teisingą kelią vargšų būviui pagerinti. Pramonės pakilimas ir technikos pažanga, visuomeninių santykių tarp gamintojų ir darbininkų pakitėjimas, mažumos rankose turto per gausus sutelkimas, daugumos neturtas... sukėlė kovą“ (Paskutiniųjų popiežių enciklikų ir popiežiaus Pijaus XII kalbų rinkinys svarbesniais žmonijos viešojo gyvenimo klausimais, 1949).

Jo Šventenybės popiežiaus Leono XIII enciklika „Rerum novarum“ aiškina, kad siekdama pagerinti vargingųjų būklę Bažnyčia rūpinasi kurti ir plėsti įstaigas, kurias žino galėsiant jiems padėti. Pirmųjų krikščionių artimo meilė buvo tokia galinga, jog turtingieji dažnai patys išsižadėdavo turtų, kad padėtų kitiems. Diakonams, kurių šventimo laipsnis tam tikslui ir įvestas, apaštalai buvo paskyrę pareigą dirbti labdaros darbus. Bažnyčia įkūrė religinių sambūrių ir daugybę kitų naudingų įstaigų, kurioms veikiant beveik nėra tokios rūšies vargo, kurio nebūtų galima sušvelninti (Paskutiniųjų popiežių enciklikų ...rinkinys, 1949).

Pijaus XI enciklika „Quadragesimo anno“ (1931) – apie naują visuomenės santvarką, pagrįstą socialiniu teisingumu ir socialine meile; Popiežius Pijus XI analizuoja Bažnyčios veiklą socialinio gyvenimo srityje, naujai įvertina pasikeitimus pasaulyje ir patvirtina Bažnyčios kryptį socialiniame

gyvenime – su krikščioniška artimo meile „gerinti žmonių būvį steigiant daugelį labai naudingų įstaigų, suvienyti Bažnyčios ir valstybės globos veiklą“ (Paskutiniųjų popiežių enciklikų ...rinkinys, 1949).

Daugelis Bažnyčios pasiūlymų šiuo klausimu buvo svarstyti įvairių šalių parlamentuose ir priimti įstatymais.

Svarbi Jono XXIII enciklika „Mater et Magistra“ (1961) apie neišsivysčiusių šalių atsilikimo įveikimą.

Valstybės vadovai turi ypatingai stengtis savo įstatymų ir nuostatų dvasia pasiekti tai, kad pati valstybės santvarka ir jos vadovavimas savaime skatintų tiek visuomenės, tiek atskirų asmenų teises, ypatingai atsižvelgtina į žemesniųjų ir vargingųjų reikalus. Turtinieji mažiau reikalingi valstybinės globos, nes jie turi savų apsaugojimo priemonių, vargingųjų gi – minios, kurios savų priemonių neturi, labiausiai remiasi valstybės globa (Paskutiniųjų popiežių enciklikų ir popiežiaus Pijaus XII kalbų rinkinys svarbesniais žmonijos viešojo gyvenimo klausimais. 1949, p. 181–185).

Natūralu, kad pirmoji labdarystės skelbė ja ir skleidė ja buvo Bažnyčia. Mokydama mylėti savo artimą kaip patį save, Bažnyčia nurodo konkrečius būdus šiam priesakui įgyvendinti. Jie įvardyti kiekviename tikybos pradžiamokslyje kaip „septyni labdarystės darbai sielai“ ir tiek pat – „kūnui“. Pastarieji skelbia: alkaną papenėti, trokštantį pagirdyti, nuogą apdengti, pakeleivį į namus priimti, kalinį sušelpti, ligonį lankyti, numirėlį palaidoti. Be abejo, šių priesakų pirmiausia laikėsi pati Bažnyčia.

Lietuvoje bažnytinės globos pradžia siekia XVI amžių, kai buvo įsteigtos pirmosios špitolės neapjėgiantiems dirbti seniems žmonėms. Iš istorijos šaltinių žinoma, kad pirmoji špitolė įkurta Vilniuje 1518 metais Aleksandro Jogailaičio asmeninio gydytojo Martyno iš Dušnikų iniciatyva. Jis buvo Krokuvos akademijos auklėtinis, laisvųjų menų bei medicinos daktaras, vėliau tapęs Vilniaus kanauninku. Norėdamas pagelbėti žmonėms, kuriems buvo neprieinama medicinos pagalba, ypač paliegsiems ir beglobiams senukams, jis nutarė įsteigti ligoninės prototipą – špitolę. Didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis palaikė jį ir tam tikslui paskyrė žemės sklypą, kuriame ir buvo pastatyta medinė špitolė. Joje buvo įrengta 10 lovų ligoniams, vaistinė ir koplyčia. Šią špitolę Martynas pavadino pavargėlių globėju Šv. Jobo vardu. Vėliau ji gavo Šv. Marijos Magdalenos vardą ir veikė iki 1796 metų (Iš mokslų istorijos, 1960).

Po pirmosios špitolės įkūrimo jų ėmė rasti vis daugiau. Žygimantas Senasis liepė Vilniaus vaivadai rinkti mokesčių už važinimą per Neries tiltą ir dalį gautų lėšų skyrė naujai Šv. Trejybės špitolei išlaikyti, o ją tvarkyti buvo pavesta dominikonų vienuolynui.

Tačiau labiausiai Vilniuje išgarsėjo vienuoliai bonifratrai ir rokitai, kurie visą savo gyvenimą paskyrė ligoniams slaugyti ir špitolėms tvarkyti. 1633 m. jie įsteigė špitolę sutrikusios psichikos žmonėms. Iš esmės tai buvo pirmoji psichiatrijos ligoninė Lietuvoje, veikusi net iki 1915 metų. Be to, vienuoliai rokitai Šv. Lozorius špitolėje gydė ligonius, sergančius maru. Vienuoliai patys susirgo ir išmirė. 1743 m. vyskupas A. Tiškevičius pasikvietė rokitus į Varnius. Ten įkurta špitolė vėliau tapo pasenusių kunigų prieglauda.

Kaune pirmoji špitolė buvo įkurta 1519 m., ji turėjo 12 lovų. 1618 m. buvo atidaryta liuteronų špitolė ant Nemuno kranto prie pranciškonų vienuolyno, čia buvo galima slaugyti jau 40 ligonių. 1743 m. prie miesto vartų Vilniaus gatvėje buvo pastatyta špitolė bajorams, o prie parapijos bažnyčios – vargšams. 1750 m. pastatyta špitolė prie Šv. Gertrūdės bažnyčios: ją įsteigė Vandžio galos klebonas Petras Novomirskis įvairiems ligoniams ir bepročiams gydyti, o tvarkyti ją pakvietė taip pat vienuolis rokitus. Ilgainiui vienos špitolės tapo tikromis ligoninėmis, kitos – prieglaudomis. 1792 m. Lietuvos kunigaikštystėje įregistruotos 194 špitolės, kuriose buvo išlaikomi ir slaugomi 2159 senoliai bei ligoniai. Špitolės buvo išlaikomos iš aukų ir pajamų, gautų iš nekilnojamojo turto. Daugumą špitolių įsteigė ir administravo dvarininkai ir vienuolynai, slaugė vienuoliai ir vienuolės – galeistingosios seserys. XVII – XVIII a. Vilniuje buvo daug vienuolynų ordinų – tai dominikonų, bernardinų, pijorų, karmelitų, pranciškonų, misionierių ir kt. Visi šie ordinai turėjo talpius vienuolynus mieste ir jo apylinkėse. Daugely jų buvo špitolės. Be katalikiškų vienuolynų, Vilniuje veikė keletas cerkvių su vienuolynais, sinagoga, mečetė bei liuteronų kirchė. Kai kurios iš jų taip pat turėjo špitoles. Šv. Jokūbo ir Pilypo

bažnyčia bei dominikonų vienuolynas (Lukiškių a.) įkurti 1624 m. LDK Smolensko kašteliono J.Chreptavičiaus; nuo 1713 m. čia veikė špitolė. Jėzaus Širdies bažnyčios ir vizitiečių vienuolyne veikė senelių prieglauda ir špitolė. Misionierių Šv. Pauliečio bažnyčioje ir vienuolyno ansamblyje (Subačiaus g.) 1790 m. įkurta senelių prieglauda. Šv. Kazimiero bažnyčios ir jėzuitų vienuolyno ansamblyje (Didžioji g.) 1773–1798 m. veikė nusenusių kunigų prieglauda. Šv. Jurgio bažnyčios ir karmelitų vienuolyno valdose buvo 3 špitolės (Iš mokslų istorijos, 1960).

1775 m. įsteigta špitolių komisija, prižiūrėjusi slaugymo kokybę. Špitolių komisija laikytina šiuolaikinių sveikatos bei socialinės apsaugos ministerijų analogu. Nemažai špitolių iš vienuolynų perėmė valstybė. Vienuoliai iš špitolių buvo išvaryti. Slaugymo kokybė labai pablogėjo, nes šiam darbui nebuvo parengtų žmonių. Tačiau kai kuriose špitolėse vienuoliai liko iki XIX a. vidurio. Kauno špitolėje prie Šv. Gertrūdos bažnyčios nusenusius žmones ir bepročius slaugė galeistingosios seserys – šaritės. Špitolę 1843 m. perėmė miesto valdyba, tačiau ją iki 1866 m. prižiūrėjo šaritės, vėliau jos buvo atleistos.

Vieni seniausių vaikų globos namų Vilniuje buvo „Vaikelio Jėzaus“ auklėjimo namai (pilnas pavadinimas – Dieviškosios Jėzaus širdies Seserų Pranciškonų vienuolyno „Vaikų auklėjimo namai“), įkurti 1790 m. ir veikę iki 1904 m. Iki 1864 m. kunigaikštienės O.Oginskienės (Zaluskos) įkurti namai vykdė auklėjimo ir švietimo darbą katalikiška dvasia, o Muravjovo laikais ši įstaiga vykdė rusų valstybinius interesus. Prieglaudon pirmiausiai rinkti pamestinukai, mažamečiai elgetos, gatvės vaikai, vargšai, taip pat kareivių ir kalinių vaikai. Vaikų auklėjimu rūpinosi lenkės vienuolės katalikės. Nuo 1840 m. Ministrų komitetui Vakarų gubernijų reikalams išleisdamas nutarimą neišskios kilmės ir tautybės vaikus krikštyti ir auklėti pravoslaviškai, „Vaikelio Jėzaus“ namų auklėtinių daugumą sudarė pravoslaviai, nors personalas buvo katalikiškas. Todėl į pravoslaviškas apeigas nebuvo kreipiamas dėmesys. 1851 m. metropolitas Josifas susidomėjo 400 vaikais pravoslavais, gyvenančiais tuose namuose. Jis kreipėsi į Sinodą dėl būtinumo perorganizuoti įstaigą (Liesytė, 1995).

Dar vieni iš senesnių prieglaudų vaikams Vilniaus mieste minimi 1839 m. pradėję veikti Vilniaus prieglaudos namai, kuriuos atidarė ir rėmė Rusijos imperatorienė. Prieglaudoje gyveno apie 40 daugiausia rusų tautybės vaikų, juos auklėjo pravoslaviška dvasia.

Kauno gubernijoje 1887 m. atsidarė Šv. Andriejaus globos namai, o Vilniuje ta pati Šv. Andriejaus brolija savo globoje nuo 1894 m. turėjo dvasinės mokyklos vargstančiuosius mokinius.

Šv. Pauliečio draugija, veikusi Lietuvoje nuo XIX a. pirmos pusės, turėjo 110 skyrių su 3667 nariais ir išlaikė 37 senelių prieglaudas su 809 globotinių, 6 vaikų prieglaudas su 110 vaikų ir 12 vaikų darželių. Šv. Vincento parapijiniuose darželiuose buvo teikiama nemokama medicininė pagalba vaikams ir jų motinoms (Iš Pabaltijo valstybių Motinos ir vaiko apsaugos II konferencijos pranešimo, 1931). Šiai draugijai 1923 m. valstybė paskyrė globoti invalidų namus Strėvininkuose su 200 neįgaliųjų (ministerija pasižadėjo kasmet išlaikymui skirti po 150000 Lt) bei moksleivių bendrabutį Kaune (kasmet po 40000 Lt). Stipri Šv. Pauliečio skyrių veikla išvystyta Kaune, Panevėžyje, Kretingoje (Savivaldybės, 1928).

1905–1918 m. laikotarpiu Lietuvoje su tautiniu atgimimu vykdytas socialinės pagalbos organizavimas mokslą einančiam jaunimui, Amerikos lietuvių „Motinėls“ organizacijos ir individuali kunigų bei profesorių pasauliečių pagalba gabiems studentams (P.Kuraičio, P.Dovydaičio ir kt.). Tai prisidėjo prie lietuvių visuomeninio veikimo savarankiškumo.

Lietuvoje plačiai veikė Šv. Kazimiero draugija: leido knygas, organizavo vaidinimus, vakarus, šventes, labdaros rinkimus. Kun. J. Staugaitis (vėliau vyskupas) 1905 m. Kaune suorganizavo „apsargos namus“ neturtėlių vaikams Šv. Kazimiero vardu. Juose globota 3–8 metų amžiaus 61 katalikų vaikas. Vaikai buvo maitinami ir prižiūrimi dienos metu, o vakare grįždavo į šeimą. „Apsargą“ lankė abiejų lyčių vaikai, kurių tėvai, neturėdami nekilnojamojo turto, buvo priversti dirbti ne namie, palikę vaikus be priežiūros. Įstaigos pakraipa tikibiškai doriška, tikrasis jos globėjas – kunigas, t. y. įstaigos kapelionas. Čia globojami vaikai buvo visapusiškai lavinami (Liesytė, 1995).

1924 m. liepos 2 d. IV Lietuvių Katalikų Kongresas paskelbė, kad labdaringas veikimas privalomas visoms katalikiškoms organizacijoms. Katalikų bažnyčios nurodymu prie visų parapijų bažnyčių veikė prieglaudos seniems žmonėms. Jais privalėjo pasirūpinti parapijiečiai.

Atskirai paminėtina vienintelė uždara prieglauda, įkurta vokiečių pastatytame name nuošaly Klaipėdos esančiame pušyne, – leprozoriumas. Raupsuotuosius čia slaugė vienuolės – gailėstingosios seserys („Bangos“, 1932).

Liesytė (1995), tyrinėjusi nevyriausybiinių organizacijų socialinę veiklą, išskiria pagal darbų reikšmingą ir platų veiklos spektrą narių skaičiumi didelę katalikišką organizaciją – Lietuvos katalikių moterų draugiją, vėliau perorganizuotą į Lietuvos katalikių moterų draugijų sąjungą. Ši draugija buvo įkurta prieš Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą kunigų iniciatyva ir veikė visuose Lietuvos kampeliuose. Draugijos įkūrėjas kun. P. Januškevičius 1900 m. moterims įsteigtame laikraštyje „Lietuvaitė“ kvietė visas katalikes moteris burtis į vieną katalikišką moterų organizaciją. Lietuvos katalikių moterų draugija įregistruota 1908 m. Jos misija – kultūrinės, socialinės, ekonominės gerovės kėlimas, rūpinimasis moters teisėmis. Draugijos, veikusios 32 metus, jungusios 42000 narių, šūkis buvo „Tiesa ir meilė“. Draugijos veiklos barai buvo platus. Ji savo veikla apėmė socialinės globos, švietimo, kultūrinį, meninį, saviugdos, moterų teisių darbą. Švietimo veiklos srityje draugija išlaikė mergaičių amatų ir namų ūkio mokyklą Kaune (pirmąją Lietuvoje), veikusią 1908–1924 m. Buvo dar keturios mergaičių žemės ūkio mokyklos: Karmėlavoje (1918), Rietave (1925), Balbieriškyje (1926) ir Vabalninke (1927). Prie mokyklų vietos moterims buvo rengiamos parodėlės, kursai. Draugijos rūpesčiu veikė vaikų aikštelės ir vaikų darželiai. Leido „Moterų balsą“, o nuo 1920 m. – „Moteri“, knygas šeiminkavimo klausimais. Draugija išlaikė 32 knygynus, kasmet surengdavo po 2000 paskaitų namų ruošos, auklėjimo, ūkiniais, visuomeniniais, religiniais klausimais.

Draugijos narės ypač rūpinosi kaimo moterų švietimu, steigė amatų ir žemės ūkio bei namų ruošos mokyklas, kėlė namų ūkio kultūrą, dirbo socialinėje srityje. Draugija turėjo Motinos ir vaiko sekciją, įkurtą 1931 m. Šios sekcijos žinioje buvo 9 sveikatos apsaugos punktai. Jai priklausė Motinystės namai Kaune ir 2 vaikų lopšeliai (Kaune ir Panevėžyje). Sekcija turėjo savo gydytoją-instruktoreę ir punktuose – gailėstingąsias seseris bei akušeres. Turėjo ir Mergaičių globos sekciją, sveikatos patarimo punktus. Mergaičių sekcija, įkurta 1929 m., buvo tarptautinės mergaičių globos sąjungos narė, dalyvavo tarptautiniuose sąjungos suvažiavimuose. Mergaičių globos sekcija išlaikė įsteigtus Mergaičių globos namus, Mergaičių darbo namus, Darbo tarpininkavimo biurus. Plačiašakėje draugijos veikloje ypač pažymėtina kova su legalizuotu ištvirkavimu. Draugijos globoje atsirado nauja socialinės veiklos sritis – mergaičių, motinų ir vaikų globa. Buvo steigiami mergaičių globos skyriai ir atsakingos narės – mergaičių globos reikalų rūpintojos – budėjo traukinių stotyse, tyrė nedorumo priežastis, ruošė mergaites gyvenimui, darbui, kelionėms, laisvalaikiui. Stengėsi, kad jaunos mergaitės įstotų į katalikiškas jaunimo organizacijas.

„Tikra moteris negali praeiti pro artimo vargą, nejausdama noro ir pasiryžimo jam padėti“ – teigė šios draugijos narė D. Karvelienė.

1929 m. Moterų katalikių draugija įstojo į *Caritas* sąjungą. Bendromis jėgomis dalyvavo vaikų globos ir kituose socialiniuose darbuose, tarptautiniuose suvažiavimuose. 1932 m. aktyviai dalyvavo Lietuvos komitete kovai su vaikų ir moterų prekyba, kuri organizavo Lietuvos abolicionistų draugija. *Caritas* iniciatyva 1938 m. gruodžio 28–29 d. Kaune įvyko pirmasis Labdaros organizacijų kongresas. *Caritas* globoje buvo daugiau negu pusė visų socialinės globos įstaigų – 238. Kongresas pasisakė labdaros ir socialinės reformos klausimais. Jis paskelbė, jog skubiai reikia steigti socialinę mokyklą ir rengti socialinius darbuotojus. (Naujoji vaidilutė, 1939, 1, p. 54). „Tinkamam pasiruošimui socialinei tarnybai jau šiandien daugelyje valstybių kuriamos specialios socialinės mokyklos, organizuojami socialinio pasiruošimo ilgesni ar trumpesni kursai“ (ten pat, p. 55). Kaune *Caritas* organizavo 2 mėn. trukmės kursus, kuriuos lankė labdaringų organizacijų moterys.

Krikščioniškosios meilės pagrindu išvystytas bažnytinių organizacijų bei įstaigų tinklas jaunoje valstybėje plėtėsi valstybės remiamas.

Bažnytinių organizacijų socialinė globa gyvavo iš esmės per visą krikščionybės istoriją. Įvairiais laikotarpiais keitėsi tik jos pobūdis, formos bei mastai.

Visuomeninių organizacijų socialinė veikla iki 1940 m.

Seniausia visuomeninė organizacija, kurios nariai rūpinosi paliegusiais žmonėmis, buvo Labdarių draugija „Dobrochotnaja kopeika“, įkurta Vilniuje 1806 m. ir veikusi iki pat 1918-ųjų. Turbūt laimingas sutapimas, kad caras Aleksandras I 1804 m. iš Vokietijos į Vilniaus universitetą pakvietė dėstyti Jozefą Franką, kuris Vilniuje profesoriavo 20 metų ir daug nuveikė ne tik medicinos, bet ir kitose mokslo srityse. Kartu su studentais jis nemokamai gydė neturtingus gyventojus. Prof. J. Frankas ir parengė Labdarių draugijos įstatus (Frankas, 1813). Jos pagrindas buvo jau prieš metus įkurtos Medicinos draugijos pagalbos skyrius. Kunigaikštis Domykas Radvila padovanojo draugijai nemažą aikštę su rūmais, pastatytais Janušo Radvilos XVII. Dovanotame sklype buvo pastatyta ir naujų namų, kuriuose įsikūrė draugijos išlaikoma prieglauda, ligoninė, kelios dirbtuvės, mokykla ir kt. Draugijos steigėjas ir ilgametis jos vadovas buvo Vilniaus vyskupas Jonas Nepomukas Kosakovskis. Caras Aleksandras I, patvirtinęs Labdarių draugijos įstatus, vyskupui Kosakovskiui atsiuntė Šv. Aleksandro Nevskio ordiną ir padėką. Draugijos tikslas buvo gydyti ir globoti vaikus bei senelius, išnaikinti elgetavimą. Jos nariai mokėdavo 12 olandiškų dukatų mokesčių, be to, draugija gaudavo aukų, rengdavo rinkliavas. Policijai buvo duotas nurodymas, kad padėtų labdariams patikrinti elgetų būklę. *„Iš minios elgetų atskyrėntė tuos, kurie negalėjo dirbti, ir paguldėme į ligoninę, o tuos, kurie galėjo dirbti, bet nenorėjo, nukreipėme į labdarystės namus, kad nebeelgetautų. Tarp jų buvo vienas žilabarzdžio senis, daug metų elgetavęs prie Aušros Vartų, jis turėjo net 2000 olandiškų dukatų“*, – rašė J. Frankas vienoje iš draugijos veiklos ataskaitų (Отчетъ комитета состоящаго подъ высочайшимъ покровительствомъ ея Императорскаго Величества Государыни императрицы, Виленскаго благотворительнаго общества «Доброхотная копейка» основанаго Е.В. Потаповою за 1879 годъ, 1880).

Draugijos „Dobrochotnaja kopeika“ nariais buvo 200 įvairių tautybių garbingų žmonių. Tarp jų – grafai Tiškevičiai (5 asmenys), grafas M. I. Oginskis ir grafienė Oginskaja, grafai Pliateriai (3 asmenys), grafas R. K. Tyzenhauzas, metropolitas Makarij, vyskupas Vladimir ir kt. Draugijos namuose gyveno 50 amatų dirbtuvių mokinių, 9 našlaičiai, prieglaudoje – apie pusšimtis žmonių. Maždaug 80 vargšų gyveno šeimomis pigiuose butuose: jie gaudavo pietus, draugija mokėdavo už jų gydymą bei vaistus. Vyrai dirbdavo draugijos dirbtuvėse, o moterys padėdavo tvarkyti našlaičių namus. Vaikai buvo mokomi medžio bei metalo darbų, rankdarbių; veikė net piešimo klasė: minimas tuo metu Vilniaus universitete dirbęs dailininkas akademikas P. Trutnev, kuris mokęs vaikus piešimo meno. „Vargšų kambariuose“ gyveno įvairių tautybių ir tikejimo žmonės, be to, ne tik iš Vilniaus, bet viso Šiaurės Vakarų krašto (Отчетъ ...Виленскаго благотворительнаго общества «Доброхотная копейка» ...за 1879 годъ, 1880).

Vien vilniečiais rūpinosi 1888 m. įsteigta globos draugija „Vilenskoje čelovekoliubivoje obščestvo“, kuri į savuosius neturtingųjų priežiūros namus priimdavo tik senus ir ligotus Vilniaus gyventojus krikščionis (Уставъ Виленскаго челолюбимаго общества, 1909).

Kaune vaikų socialinio globojimo pradžia siekia 1633 metus, kai buvo įsteigta Kauno miesto prieglauda, veikusi maždaug iki 1860 m. Tada dvarininkė Dambrauskienė įsteigė prieglaudą „beturčiams, seniams, paliegėliams katalikams“. Į ją persikėlė nustojusios veikti senosios prieglaudos globojamieji, taip pat buvo priimti globos reikalingi vaikai. Vaikų skaičius 1843–1893 m. svyravo nuo 2 iki 44, o 1868 m. pakilo iki 77. Priežastys, manoma, buvo kilusios iš tuometinio badmečio ir šiltinės epidemijos, kai dėl blogo derliaus į Kauną suplaukdavo daug varguomenės su šeimomis. Badmečiui pasibaigus pamestų vaikų skaičius sumažėjo, turbūt dėl bausmės už naujagimių žudymą.

Vaikų globai ir priežiūrai steigtos draugijos. Vilniaus Lietuvių Draugija Globoti Vargdienių Vaikams, įsteigta leidus Vilniaus gubernatoriui 1906 m., išlaikė prieglaudą prie Šv. Mikalojaus bažnyčios. Vaikams, kurių tėvai suimti ar atlieka bausmę kalėjimuose, globoti buvo keletas organizacijų. Kalinių globos komiteto Moterų skyrius išlaikė kalinių vaikų internatą ir prieglaudą benamiams vaikams. Abi

įstaigos pradėjo veikti 1899 m. Kalinių globos draugijos Vilniaus gubernijos komitetas turėjo savo skyrius kituose miesteliuose: Akmenėje, Švenčionyse, Trakuose. 1914 m. dr. J. Basanavičiaus įsteigta Lietuvos draugija dėl karo nukentėjusiems šelpti steigė prieglaudą jaunuomenei: vidurinių ir kitų mokyklų moksleiviams, rūpinosi jų maitinimu, apranga, teikė nemokamai medicinos pagalbą, vaistus (J. Basanavičius, 1923).

1861–1905 m. caro valdžios organizuotoje valstybinėje socialinės globos struktūroje prie Darbo biržos atidaryta sąskaita vaikų prieglaudoms. Todėl pradėtos kurti: Cesarevičiaus Įpėdinio vardo prieglauda ir trys prieglaudos I–oje apskrityje. Cesarevičiaus Įpėdinio prieglaudai kasmet buvo skiriama 2000 rublių iš miesto lėšų, reikalaujant gerų sanitarinių ir higienos sąlygų. Į prieglaudą priimdavo padienių darbininkų vaikus.

Pamestinukai buvo atiduodami į šeimas maitinti ir auginti, mokant 1,5–2 rublių atlyginimą. Vėliau jose pasilikdavo kaip naudingi šeimos nariai. Šios sistemos silpnoji pusė, carinės valdžios manymu, – globėjų ir vaikų kontrolės stoka. Todėl 1864 m. valdžia atidavė vaikų prieglaudą buvusios Dambrauskienės įstaigos namams: norėta išauklėti vaikus pravoslavų tikybos dvasia ir paklusnius valdžiai. Prieglauda išlaikydavo apie 40 pamestinukų ir našlaičių 3–10 m. amžiaus. Vėliau jie būdavo perduodami į Vilniaus vaikų auklėjimo namus mokyti amatų ir rankdarbių. Ši įstaiga 1868 m., pritrūkus lėšų, rusų valdžios perduota Šv. Mikalojaus pravoslavų brolijai. 90% įstaigon patekusių vaikų būdavo naujagimiai, pamesti gatvėse. Atiduoti į šeimas tokie vaikai retai išgyvendavo.

XIX amžiuje Neturtingiesiems globoti draugija veikė ir Kaune, o XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Lietuvos globos draugijos įsikūrė daugelyje Rusijos bei Amerikos miestų.

Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu savivaldybės globos darbus patikėjo labdaringsoms draugijoms, skyrė lėšų jų išlaikymui. Kaip atrodė vien vaikų globai skirtų įstaigų tinklas bei jų finansavimas Kauno mieste, matyti I lentelėje.

1922 m. Kaune įsteigta Kūdikių Gelbėjimo Draugija, kuri ėmėsi skaudžios problemos – veikusiose kūdikių prieglaudose kūdikių mirtingumas kartais siekė 100% (Hunebelienė, 1937). Draugijos valdyba kreipėsi į socialinės apsaugos direktorių su prašymu perimti vieną iš prieglaudų – „Lopšelio“ prieglaudą, kurioje buvo 40 pamestinukų. Pirmaisiais perėmimo metais valdžia „Lopšeliui“ išlaikyti teskirdavo apie 1/3 reikalingų lėšų, kitus 2/3 turėdavo surinkti pati draugija. Daugėjant „Lopšelyje“ vaikų, reikėjo socialiniam darbui parengto personalo. Draugija, norėdama nors iš dalies tą spragą užpildyti, Švietimo ministerijai leidus prie „Lopšelio“ surengė dvejų metų (1933–1935) slaugytojų kursus. Draugija palaikė santykius su analogiškomis tarptautinėmis organizacijomis, dalyvavo Motinos ir vaiko apsaugos konferencijose Rygoje, Taline, Kaune, Drezdeno sąjungos parodoje, Tarptautiniame kongrese Paryžiuje. Šios draugijos pastangomis Vilijampolėje pastatyti gražūs erdvūs namai, veikiantys iki šiol. Iš Ožėškienės gatvės namų ir Marvos dvaro 280 kūdikių buvo perkelta į naujuosius rūmus. Susirūpinta vaikų su negalia globa.

Visuomeninės organizacijos, dirbančios vaikų globos srityje, 1928 m. susijungė į Lietuvos Motinoms ir Vaikams Globoti organizacijų sąjungą. Ji jungė 19 organizacijų, kurios visoj Lietuvoj išlaikė sveikatos centrus; teikė medicinos ir juridinę pagalbą neturtingoms motinoms, užsiėmė švietimo veikla. Sąjungos nariais tapo ne tik visuomeninės draugijos, bet ir valstybinės įstaigos:

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus Draugija, Kauno miesto savivaldybė, Lietuvos Moterų Globos Komitetas, Kūdikių Gelbėjimo Draugija, „Pieno lašo“ Draugija, Lietuvos Žydų Sveikatos Apsaugos Draugija „Ožė“, Draugija kovai su tuberkulioze, „Lietuvos Vaiko“ Draugija, Žydų Vaikų Namai, Kauno miesto Ligonų kasa, Kauno, Panevėžio, Vilkaviškio, Šiaulių, Marijampolės Apygardų Ligonų Kasos, Klaipėdos Labdarybės Draugija „Globa“, Lietuvos Gailestingųjų Seserų Sąjunga.

Ši sąjunga palaikė ryšius su Pabaltijo valstybėmis ir Tarptautiniu centru Ženevoje, pati rengė daugybę konferencijų (Novickienė, 1934).

Apie labdaros organizacijų veiklą užsienio šalyse nuolat buvo rašoma to meto spaudoje, kartu kviečiant „gailestingos širdies brolius ir seseris paremti vargė atsidūrusius“. O tu, kuriems šios paramos

1 lentelė. Vaikų globos įstaigos ir jų finansavimas Kauno miesto savivaldybėje 1922 m. (Savivaldybės, 1923, 1).

Visuomeninė organizacija	Įstaiga	Įstaigos adresas	Vaikų skaičius	Skirta lėšų (auksiniais)
Moters globos komitetas	Prieglaida	Mickevičiaus g. 2	180	99000
Vaikelio Jėzaus draugija	Prieglaida	Aleksoto g. 2 Pranciškonų g. Slabada	55 86 45	103800
Vaikų globos draugija	Darželis	Jurbarko g. 60	40	10000
Nukentėjusiems dėl karo šelpti draugija	Prieglaida	Ukmergės pl. 53	170 20	51000
„Žiburėlio“ draugija	Prieglaida	Ukmergės pl. 53	30	18000
Kūdikių gelbėjimo draugija	Lopšelis	Privačiose šeimose	40	22000
Kalinių globos draugija	-	Laisvės al. 14	-	10000
Abolisioniščių draugija	-	Liaudies namai	-	1000
Lenkų labdaringa draugija	Darželis	Ukmergės g. 93 Benediktinų g. 14 Jurbarko g. 60	40 55 75	35000
Vokiečių draugija	Prieglaida Darželis	Vytauto g. 23 Privačiose šeimose	13 15	9000
Žydų našlaičių Eltono vardo draugija	Prieglaida	Gaisrininkų g. 17	55	31000
Žydų tautos taryba	Prieglaida Prieglaida Lopšelis Prieglaida Darželis	Ukmergės g. 43 Lukšio g. 17 Totorių g. 13 Pilies g. 13 Pilies g. 13	33 22 15 10 100	45000
Žydų moterų ratelis	Darželis	Gaisrininkų g. 11	35	4000
Žydų kultūros lyga	Darželis Vasaros kolonija	Mapų g. 9 Kalatauka	30 120	24000
Lietuvos Raudonasis kryžius	Vasaros kolonija	Panemunė	100	11000
Žydų (Kocino) draugija	Vasaros kolonija	Vičiūnai	80	9600
Vasaros vaikų aikštelių draugija	Aikštelės	Šančiai, Slabada ir Aleksotas	500	20000
Iš viso:			1964	503400

reikėjo, Lietuvoje buvo labai daug „Skurstančių tarpe yra daug ligonių, senių, darbo ar karo invalidų, paliegių, pusiau psichiškai nesveikų žmonių, vaikų, iš kalėjimų plikomis rankomis paleistųjų, karinę prievolę atlikusių ir per tą laiką darbo nustojusių, bedarbių. Jų tarpe reikia skirti silpnavalius narkomanus, alkoholikus; moteris su vaikais, našles ir panašiai, kurie atleidžiami iš darbo pirmon

galvon“; – rašoma leidinyje „Žmogaus globa“ (1935 m.). Tačiau, pasak dr. K. Griniaus, „iki 1905 m. Suvalkų gubernijoje buvo tik ugniagesių draugijos ir vietos baldininkų klubai leidžiami. 1901 m. Kauno gubernijos Betygalos vietos inteligentams tik per protekciją žymaus dvarininko Dulevičiaus, P. A. Stolypino bičiulio, pavyko gauti iš gubernatoriaus leidimą sukurti beturčiams šelpti draugiją. O kai užsimanė draugija pastatyti seneliams prieglaudą, tai reikėjo kreiptis net į Vidaus reikalų ministerį, kuris rado galimu leisti tai prieglaudai mūrą pastatyti Betygaloj, bet kad tai nebūtų pavyzdžiu kitiems.“ (15).

Nepriklausomoje Lietuvoje sustiprėjo nuostata, kad socialinės problemos turi būti sprendžiamos valstybiškai. Geriems darbams gerų norų nepakanka – reikia ir išmanymo, specialių žinių. 1931 m. Pabaltijo valstybių Motinos ir vaiko II konferencijoje profesorė V. Tumėnienė darė pranešimą „...apie socialinio mediciniško personalo paruošimą. /.../ bet tai neišsemia visų socialinių darbuotojų rūšių, kurias paruošti mums būtina reikalinga. Vienas kitas asmuo /.../ yra važinėjęs užsienin įvairiose socialinės apsaugos darbo šakose specializuotis, bet didelės reikšmės tai neturi. Atrodo, kad **vienintelis ir tinkamiausias kelias yra steigimas socialinės mokyklos pas mus vietoje**“ (V. Tumėnienė, 1931).

Socialinių darbuotojų parengimo klausimais buvo plačiai diskutuojama visuomeninėse organizacijose.

1933 m. Jadvygos Tūbelienės iniciatyva Kaune buvo įkurta **Žmogaus globos draugija**. Spauldoje buvo paskelbtas draugijos globėjos Sofijos Smetonienės kreipimasis:

„Pagalbos teikimas vargo ir skurdo prislėgtam artimui buvo ir tebėra didžioji žmogaus pareiga. Netikėtoms nelaimėms, nesveikui aplinka ir šiaip nelengvo gyvenimo sąlygos ne vieną mūsų brolių ar seserų nustumia į nepakeliamą skurdą. Būkime jų tikraisiais draugais! Nepamirškime šventos pareigos grąžinti jiems gyvenimą viltį, džiaugsmą ir pasitikėjimą daugiau pajėgiančiu broliu. /.../ Stokime į draugijos narius!“ (15).

Draugijos finansinės veiklos pagrindą sudarė Vyriausybės ir savivaldybės skirtos lėšos, draugijos organizuojamų darbų pelnas, narių ir rėmėjų mokesčiai, rinkliavos, loterijos. Maisto produktų, drabužių, avalynės, vaistų aukšto bendrovės „Pieno centras“, „Maistas“, taip pat „Raudonasis Kryžius“, žemės ūkio rūmai, Vilniui vaduoti sąjunga, atskiri asmenys.

Šios draugijos pastangomis 1938 m. Kaune, Muravos g. 34 bei Archyvo g. 15, o 1939 m. Vilniuje, Trakų g. 22, buvo įsteigta Kurčių – nebylių institutas. Draugija pasirūpino mokytojų, kuriuos siuntė mokytis į Vokietiją, Olandiją, parengimu.

Visuomeninėms organizacijoms teko opiausių globos problemų atskleidėjų bei pagalbininkų valstybei misija. Pagal A. Liesytės darbe pateikiamą Lietuvos labdarai skirtų finansų statistiką: 2/5 lėšų skiria vyriausybė, 2/5 – savivaldybės ir 1/5 – visuomeninės, privačios organizacijos. Galima teigti, kad jaunai nepriklausomai Lietuvos valstybei rūpėjo išspręsti skaudžiausias socialines problemas. Sprendimo ieškota leidžiant palankius įstatymus, savivaldybėms suteikiant savarankiškumo ir palaikant įvairių visuomeninių organizacijų veiklą.

1937 m. Lietuvoje jau veikė apie 130 draugijų, kurios rūpinosi socialine globa. Įvedus sovietų valdžią, visų bažnytinių bei visuomeninių labdaros organizacijų veikla buvo nutraukta ir uždrausta.

Valstybinė socialinė globa

Laikoma, kad pirmasis įstatymas dėl valstybės atsakomybės už senus ir ligotus žmones, „Vargšų įstatymas“, yra priimtas Anglijoje 1601 m., XVII a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje Europoje vystosi socialinės globos įstaigų steigimo ir senatvės pensijų mokėjimo idėjos (42, p. 16).

Lietuva iš carinės Rusijos paveldėjo sunkų socialinį palikimą. „I socialinės apsaugos darbą buvo žiūrėta kaip į antraeilį darbą. Nebuvo supratimo, kokią svarbią rolę valstybės reikalų tvarkyme vaidina socialinės apsaugos klausimai. Ilgą laiką pas mus net nebuvo pastovaus valstybės organo, kuris tuo reikalu iš tikrųjų rūpintųsi. Bendro socialinės apsaugos įstatymo, pritaikyto Nepriklausomos Lietuvos reikalams, iki šiol dar nesulaukėme, todėl pas mus galioja seni rusų imperijos įstatymai (Dr. V. Tercijonas, „Žmogaus globa“, 1937, p. 22). Iš Rusijos paveldėtas vienintelis įstatymas „Prikaz

ob obščestvennom prizrenii“ buvo atgyvenęs savo amžiu jau prieškarinėj Rusijoje, negalėjo būti taikomas pokariniais laikais mūsų valstybėje, o gyvenimas iškart kėlė klausimus, kuriuos reikėjo spręsti. Atsirado tremtinių, karo našlaičių, pamestinukų, invalidų, senelių, kuriuos reikėjo globoti. Laikinoji Lietuvos Vyriausybė tuomet organizuoja Viešųjų darbų ministeriją. 1919 m. pavadinimas buvo pakeistas į Darbo ir socialinės apsaugos ministeriją, kuri padalijama į tris departamentus: Darbo, Socialinės apsaugos ir Statistikos. Be to, dar buvo Departamentų taryba, Socialinės apsaugos taryba ir Vyriausioji darbo inspekcijos valdyba.

Darbo departamentas savo ruožtu dalinosi į tris skyrius: 1. Santykių tarp darbo ir kapitalo nustatymo skyrius, 2. Darbo apsaugos skyrius, 3. Darbininkų darbo organizacijos. Prie departamento buvo įsteigta Darbo taryba, susidėjusi iš 6 asmenų, jos pirmininku buvo departamento direktorius. Tarybos darbas buvo svarstyti įvairius darbo klausimus, įstatymų projektus ir ieškoti kovos su nedarbu būdų.

Socialinės apsaugos departamentas dalinosi į du skyrius: Socialinės apsaugos skyrių ir Tremtinių bei belaisvių gražinimo skyrių.

Statistikos departamentas turėjo irgi du skyrius: 1. Darbo statistikos skyrius, 2. Socialinės apsaugos statistikos skyrius (Savivaldybės, 1928, 1).

Socialine apsauga rūpinosi ir savivaldybės. Jose veikė socialinės apsaugos skyriai, kuriuose dirbo 2 valsčiaus išrinkti asmenys, 2 visuomenės veikėjai (arba pasižymėję labdarybės srity) ir 2 darbininkų organizacijos nariai. Socialinės apsaugos skyriai rūpinosi savo ribose negalinčiais dirbti seniais, invalidais, elgetomis, našlaičiais ir bedarbiais. Šelpimas buvo laikinas ir nuolatinis. Seneliams ir invalidams, taip pat našlaičiams buvo teikiama nuolatinė pašalpa. Tuo tikslu buvo steigiamos prieglaudos, invalidų namai arba jie būdavo apgyvendinami pas gyventojus, kuriems būdavo atlyginama už išlaikymą. Tačiau savivaldybių, kaip ir valstybės, išdas buvo tuščias, todėl buvo nutarta kreiptis pagalbos į Ameriką (Savivaldybės, 1928, 1).

Dar iki kreipimosi, tuoj po karo Amerikos lietuviai suorganizavo didžiulę akciją nukentėjusiems nuo karo lietuviams šelpti Jungtinėse Amerikos Valstijose. Vien 1916 m. Lietuvai buvo perduota 200000 dolerių, didžiulės siuntos maisto, drabužių ir avalynės. „Amerikiečiai gausiomis dovanomis pašalino bado pavojų Lietuvoje“ (Savivaldybės, 1928, 1, p. 10).

Amerikiečiams padedant finansiškai, savivaldybės ir labdaringos organizacijos įvairiose provincijos vietose ir miestuose įsteigė daugybę prieglaudų, valgyklų, ligoninių. Labdaringos organizacijos aktyviai įsijungė į darbą. Jau 1919 m. pabaigoje Kauno m. ir provincijoje buvo 7 senelių prieglaudos, kuriuose gyveno 520 senelių, be jų dar buvo 11 maitinimo punktų. Padidėjo ir ligoninių skaičius, 1919 m. pabaigoje valdžios žinioje buvo 20 ligoninių, jose vidutiniškai po 60 lovų. 1920 m. prieglaudų skaičius liko toks pats.

Po karo į Lietuvą grįžo daug tremtinių ir buvusių kareivių, taigi visoje Lietuvoje buvo daug bedarbių; jų reikalais rūpinosi savivaldybės, kurios jau 1919 m. įsteigė Darbo biržas. Neturintiems buto atidaryti Nakvynės namai, kuriuose vien per 1922 m. pastogę gavo 14812 asmenų (Savivaldybės, 1923, 1).

1921 m. socialinės apsaugos skyrių žinioje buvo 17 prieglaudų (dar elgetynais arba ubagynais vadinamų), kuriose buvo globojama 575 seni žmonės. Kad būtų geriau suderintas Lietuvos socialinis darbas, 1921-01-15 buvo sukviestas Lietuvos labdarinių draugijų atstovų suvažiavimas Kaune. Į suvažiavimą atvyko atstovai iš savivaldybių, savo žinioje turinčių bet kokią šelpimo įstaigą, ir iš įvairių Kaune ir provincijoje esančių labdarinių draugijų.

1922 m. savivaldybių išlaikomų senelių prieglaudų buvo 6, labdarinių draugijų išlaikomų – 25.

1923 m. surinktomis žiniomis, labdarinių įstaigų Lietuvoje buvo 77. Tarp jų buvo: valdžios išlaikomų senelių prieglaudų – 1; savivaldybių išlaikomų senelių prieglaudų – 8; labdarinių draugijų senelių prieglaudų – 29; mišrių prieglaudų – 7.

Iki 1923 m. nebuvo prieglaudos seneliams invalidams – jie buvo be jokios globos. Neturėdami nei giminių, nei pastovios gyvenamosios vietos, klaidžiojo po miestus ir kaimus prašinėdami išmaldos. Valdžios sprendimu Strėvininkuose suremontuotame name buvo įrengti invalidų namai ir apgyvendinta apie 200 invalidų senelių. Juos globoti ėmėsi Šv. Vincento a Paulo draugija.

1924 m. Seimui priėmus biudžetą ir Vyriausiai komisijai nustačius etatus, 1924 m. sausio mėn. 1 d. Darbo ir socialinės apsaugos departamentas buvo panaikintas. Vietoj jo buvo įsteigta Darbo ir socialinės apsaugos inspekcija. Socialinės apsaugos inspekcija sudarė sutartį su Latvija dėl savitarpio socialinės pagalbos teikimo. Pagal šią konvenciją abi vyriausybės prirėikus teikia socialinę pagalbą vienos valstybės pavaldiniams, gyvenantiems kitoj valstybėj. Už suteiktą socialinę pagalbą atsiskaito kas 6 mėnesius.

1928 m. Lietuvoje buvo išleistas Ligonų Kasų įstatymas, pagal kurį buvo steigiamos miestų, apygardų ir specialios ligonių kasos. Jos draudė privalomuoju draudimu prekyboj, pramonėj, transporte ir namų ūkyje dirbančius darbininkus bei tarnautojus ir jų šeimų narius.

Lietuvos valstybės tarnautojai buvo apdrausti Pensijų ir pašalpų fondo įstatymu, pagal kurį tarnautojas buvo gydomas 1/2 metų; per šį laikotarpį tarnautojui buvo mokamas jo anksčiau gautas atlyginimas. Po pusės metų ligos Sveikatos tikrinimo komisija galėjo arba pratęsti gydymą dar pusei metų, arba mokėti pašalpą. Jeigu tarnautojas valstybinėje tarnyboje buvo išstarnavęs 15 metų, komisija galėjo paskirti pensiją, kuri buvo 50% algos dydžio, jei tarnautojas dėl ligos prarado 50% darbingumo.

1924 m. labdarinių įstaigų skaičius Lietuvoje buvo 86. Iš jų: valdžios išlaikomų prieglaudų – 1; savivaldybių išlaikomų senelių prieglaudų – 8; mišrių prieglaudų – 13; labdarinių draugijų išlaikomų senelių prieglaudų – 34; mišrių – 9.

Visų labdarinių įstaigų išlaikymui iš valstybės išdo gauta 572000 litų.

1925 m. didėjo prieglaudų skaičius vaikams, o labdaringos draugijos seneliams įsteigė pirmus senelių namus. Globojamųjų išlaikymui pervesta iš valstybės biudžeto 1100000 litų.

Socialinės apsaugos inspektorius tikrino prieglaudų darbą ir pastebėtus trūkumus įsakė pašalinti.

1926 m. senelių prieglaudose buvo globojami 1494 seni žmonės, iš jų 489 vyrai ir 1563 moterys (Savivaldybė, 1928, 2, p. 18–22).

Lietuvos statistikos metraštyje pateikti kiti skaičiai – minimos 53 senelių prieglaudos (Lietuvos statistikos metraštis 1924–1926 m. Municipalinė statistika, p. 118).

Kad būtų geriau suderintas Lietuvoje socialinis darbas, 1921-01-15 buvo sukviestas Lietuvos labdarinių draugijų atstovų suvažiavimas Kaune. Į suvažiavimą atvyko atstovai iš savivaldybių, turinčių savo žinioj bet kokią šelpimo įstaigą, ir nuo visų labdarinių draugijų.

Kaip vystėsi socialinė globa Lietuvoje, parodyta 2 lentelėje.

2 lentelė. Socialinės globos vystymasis Lietuvoje 1919–1927 m.
(Pagal: Savivaldybė, 1928, 2, p. 19–23)

Metai	Bendras labdaros įstaigų skaičius	Globojamų asmenų skaičius	Išleista lėšų bendram globojimui			
			Auksinų iš sąmatoj skirtų kreditų	Litų iš sąmatoj skirtų kreditų	Auksinų iš depozitų	Litų iš depozitų
1919	65	4148	4000000			
1920	65	4148	2694818			
1921	70	4734	1809522		653997	
1922	60	3223	2787428	56398	3219353	7678
1923	77	3568		372240	1525852	208080
1924	86	3772		572000		107927
1925	95	3962		1100000		136156
1926	103	4332		786000		172812
1927	126	6274		686000		104432.5

Labdarinių įstaigų ir globojamų asmenų skaičius kasmet augo. Pašalpų, skiriamų Vidaus reikalų ministerijos, dydis iki 1925 m. irgi augo, bet nuo 1925 m. pradėjo gerokai mažėti.

Globos įstaigų darbui buvo skiriama valstybinių įstaigų dėmesys ir kontrolė. Vietos darbo inspektoriams pavesta padaryti revizijas, o jų duomenys buvo skelbiami spaudoje (Savivaldybė, 1930, Nr. 8, p. 12–19). P. Skomskis detalai pateikia revizijos duomenis apie globos įstaigas Suvalkų krašte. Be kitų globos įstaigų, minima vienintelė Alytaus apskrity esanti Seirijų parapijos senelių prieglauda.

Ataskaitoje rašoma, jog iš 50 prieglaudos gyventojų 7 mirė per ataskaitinius metus, 1 moteris už labai triukšmingą ir nepagarbų elgesį išvaryta, 2 dėl pastovios ligos paguldyti slaugymui ir 3 išvyko savo noru. Laisvos vietos iš karto buvo užpildytos. Toliau rašoma, jog Gailestingų namų valdyba atliko prieglaudose remontą: pastatė 2 naujus kaminius, perdengė stogą, išdažė valgyklą ir koridorių, ir pažymima, jog kapitaliai reikia remontuoti 3 kambarius. Daugiau pinigų išleista ir maistui, nes kasdien buvo išduodama 16 pusryčių ir 50 vakarienių tiems gyventojams, kurie negali užsidirbti sau pinigų. Drabužių ir patalynės negavo tik 2 gyventojai, nes vienas iš jų pakankamai užsidirba (8 rubliai per mėnesį).

Globos įstaigų padėtis buvo labai skirtinga: nuo panašių į sanatoriją iki tikro elgetyno – taip liaudyje buvo vadinamos prieglaudos. Seirijų parapijos (Alytaus apskritis) prieglaudos tokia charakteristika:

Prieglauda yra parapijos klebono priežiūroje ir išlaikoma parapijiečių aukomis. Prieglauda sutalpinta savivaldybės namuose, išlaiko 9 senele moteris ir 6 senelius vyrus, apgyvendintus miestely pas atskirus asmenis, kuriems reikalingą išlaikymą duoda vietos klebonas iš surinktų aukų. Gyvena prieglauda labai vargingai: nėra kuro ir nėra lėšų jam pirkti, karštas valgis duodamas tik vieną kartą per dieną – rytą, nes taupomas kuras ir trūksta produktų. Likusią dienos dalį seneliai maitinasi sausa duona ir vandeniu. Kai kurios senelės visiškai neturi patalynės ir miega lovose ant grynų šiaudų, užsiklodamos įvairiais skarmalais. Senelės, kurios pajėgia, dirba įvairų atneštą darbą: verpia, mezga ir t. t., už ką gaunama atlyginimą įvairiais produktais (Savivaldybė, 1930).“

Geresnė padėtis Marijampolės apskrity, „Žiburio“ draugijos senelių prieglaudoje.

Joje laikomi 56 pavargėliai (5 vyrai ir 51 moteris). Iš jų 18 visiškai paliegę. Kambariai švarūs, išbalinti, grindys dažytos. Patalynė gera ir švari. Vienas kambarys skirtas valgyklai. Virtuvė labai ankšta ir pereinama. Atskiros skalbyklos ir prausyklos nėra. Prie prieglaudos yra 3 cementiniai tvartai, svirnelis ir kluonas. Laikoma 2 arkliai, 2 karvės ir 3 kiaulės. Prieglaudos reikalams Žemės Reformos Valdybos yra skirta iš Kvietiščio dvaro 3 ha žemės. Maisto norma nenustatyta. Viralas verdamas 2 kartus per dieną.

Ataskaitoje minima Vilkaviškio apskrity, Didvyžių dvare įkurdinta senelių prieglauda (18 vyrų, 48 moterys, 9 vaikai).

Nebloga padėtis konstatuota Kalvarijos miesto savivaldybės senelių prieglaudoje (14 pavargėlių: 3 vyrai, 10 moterų ir 1 nebylė mergaitė), Šv. Vincento a. Paulo draugijos senelių prieglaudoj Kalvarijoje (4 vyrai, 16 moterų). O Vilkaviškio žydų senelių prieglaudos namai, kuriuos išlaiko draugija „Ezro“, turi visus patogumus, prie namo yra gražus sodas seneliams pasivaikščioti. Dėl gero oro ir tinkamo užlaikymo vasaros metu ten apsigyvena daug ligotų žmonių iš bendruomenės tarpo sveikatai pataisyti.

1923 m. savivaldybių išlaikomų: vaikų prieglaudų – 4; senelių – 8; mišrių – 1. Labdaringų draugijų išlaikomų: vaikų prieglaudų – 21; senelių prieglaudų – 29; mišrių prieglaudų – 7; darželių – 1; „lopšelių“ – 2.

Globojamų asmenų skaičius 1923 m. buvo 2365 vaikai ir 1503 seneliai, iš viso 3568 asmenys.

Bendram globojamųjų išlaikymui 1923 m. išleista: labdaringoms draugijoms šelpti – 79240 Lt; atskiriems asmenims šelpti – 5000 Lt; išlaidoms kartu su transportu ir dalinamais daiktais, gautais iš svetur – 1000 Lt; valstybinėms vaikų prieglaudoms išlaikyti – 142 000 Lt; kūdikių „lopšeliui“ išlaikyti – 18000 Lt; invalidų namams – 127000 Lt. Iš viso 372240 Lt. Be to, dar iš depozitų prieglaudų išlaikymui, remontui ir kitokiems labdaringiems tikslams 1923 metais išduota 208080 litų ir 2525852 auksinai.

1923 m. pabaigoje valstybinės vaikų prieglaudos ir invalidų namai buvo perduoti šioms labdarinėms draugijoms:

Invalidų namai Strėvininkuose su 200 globojamųjų perduoti pagal sutartį 1923 m. gruodžio 20 d. Šv. Vincento a Paulo draugijai Kaune. Jos išlaikymui buvo pažadėta kasmet po 150000 litų pašalpos.

Valstybinė vaikų prieglauda Vaitkuškyje su 160 vaikų pagal sutartį perduota Lietuvos Moterų Globos Komitetui Kaune. Jos išlaikymui buvo pažadėta kasmet po 112000 litų pašalpos. Valstybinė vaikų prieglauda Čiobiškyje su 90 vaikų 1923 m. gruodžio 20 d. perduota Lietuvos Moterų Kultūros draugijai, kurios išlaikymui ministerija pažadėjo skirti kasmet po 65000 litų pašalpos. Valstybinis moksleivių bendrabutis Kaune su 40 auklėtinių 1923 m. gruodžio 20 d. perduotas Šv. Vincento a Paulo draugijai ir jo išlaikymui buvo pažadėta kasmet po 40000 litų pašalpos.

Minėtos draugijos, gaudamos iš ministerijos perimtų prieglaudų išlaikymui reikalingą pinigų sumą, privalejo priimti visus ministerijos raštais siunčiamus netekusius globos našlaičius ir invalidus bei senelius. Kita vertus, draugijos pasiliko sau teisę gražinti prieglaudas valdžiai, jei skiriamos prieglaudų išlaikymui išlaidos būtų sumažintos. Už prieglaudoms išlaikyti skirtų lėšų naudojimą draugijos atsiskaitė Valstybės Kontrolei.

Vargšų šelpimas – didelis ir reikalingas darbas. „Trimitas“ (1937, 3, p. 59–60, straipsnio autorius pasirašo tik Ž.): „Bene pirmą kartą Lietuvoje taip gausiai ir planingai susirūpinta vargšais. Ministeris pirmininkas J. Tūbelis sukviė įvairių įstaigų ir visuomenės atstovus į pasitarimą organizuoti visoje Lietuvoje sistemingą aukų rinkimą vargšams. Sudarytos aukų rinkimo, propagandos, kultūros ir aukų skirstymo sekcijos, o visą žiemos pagalbos akciją globoti sutiko p. Smetonienė, kuri tuo reikalu prezidentūron buvo sukviėtusi laikraščių atstovus. Visas to didžiulio žygio darbas buvo pavestas Šaulių sąjungai su jos vadu pulkininku Saladžium prieky.

Žiemos pagalbos akcija prasidėjo Kaune gruodžio 18 d. Kauno miestas buvo padalintas į 9 rajonus, kurių vadovais buvo paskirti šaulių būrio vadai. Tą dieną Kaune aukas rinkti pradėjo 400–500 rinkikų, kuriuos lydėjo 17 sunkvežimių ir 31 vežimas. Šios susisiekimo priemonės buvo gautos iš kariuomenės, gaisrininkų, firmų bei įstaigų. Bankuose, įmonėse bei įstaigose aukas rinko dar apie 80 ponių. Aukoms buvo renkami įvairūs daiktai ir aukų lapais pinigai. Kaune per pirmą ir antrą dieną surinkta 200 maišų įvairių daiktų ir per 42000 litų. Komitetas atspausdino žiemos pagalbos ženklus, kuriuos išdalino platinti ir t. t. Stambesnes aukas žiemos pagalbai suteikė: Drobės fabrikas – 91 m medžiagos už 1056 Lt, „Lietuvos cukrus“ – 30 maišų cukraus už 3000 Lt, „Maistas“ ir „Lietūkis“ – įvairių produktų už 6000 Lt, „Pienocentras“ paskyrė visų Kaune esančių savo krautuvių ir užkandinių 3 dienių pelną. Nemažai aukojo ir kitos įstaigos bei įmonės. Kaune sušėlpta apie 4000 šeimų.

Žiemos pagalbos akcija tęsiama ir toliau. Kultūros sekcija numato rengti kultūringų pramogų varguomenei pritraukiant prie šio darbo artistus ir menininkus. Dar numatyta surengti vieną didelę rinkliavą Velykų proga“.

Išvados

Socialinės globos Lietuvoje pradžia siekia XVI amžiaus pirmąją pusę. Globoti senus, ligotus, beglobius žmones, mažamečius elgetas, pamestinukus pradėjo vienuolynų brolijos. Špitolių, prieglaudų bei labdarinių draugijų steigimą inicijavo ir jas šelpė aukštuomenės, dvasininki jos atstovai bei išsilavinę humanistinių pažiūrų visuomenės veikėjai, susipažinę su Europos šalių kultūra.

Iki carinės Rusijos okupacijos visose vaikų prieglaudose jų ugdymas vyko katalikiška dvasia, o vėliau šios įstaigos vykdė rusų valstybinius interesus. Visos labdaringos draugijos savo veiklai turėjo gauti gubernatoriaus leidimą, caro valdžia prieglaudas iš dalies finansavo, likusias lėšas surinkdavo labdariai.

Po spaudos atgavimo prasidėjo tautinis atgimimas, ir visuomeninių organizacijų skaičius bei veikla įgavo platų užmojų. Sprendžiant opias socialines problemas, kartu veikė visuomeninės

organizacijos bei valdžios įsteigtos valstybinės įstaigos. Daugelis visuomeninių ir religinių draugijų jungėsi į sąjungas ir savo veiklą plėtojo visoje Lietuvos teritorijoje. Žymiausias iš jų buvo dvi: Lietuvos Motinoms ir Vaikams globoti organizacijų sąjunga (pirm. J. Tūbelienė) bei Lietuvos katalikių moterų draugija, vėliau – *Caritas* sąjunga. Šios sąjungos tapo tarptautinių organizacijų narėmis; dalyvavo tarptautiniuose socialinės apsaugos suvažiavimuose, organizavo konferencijas ir kongresus Lietuvoje. Pradedant XX a. ketvirtuoju dešimtmečiu, spaudoje, konferencijose bei plačiuose visuomenės sluoksniuose buvo keliamas klausimas dėl socialinio darbo mokyklos steigimo ir socialinių darbuotojų profesionalaus rengimo.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Socialinio darbo fakulteto Socialinio darbo ir edukologijos katedros doc. dr. Violeta Ivanauskienė ir Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų fakulteto Socialinio darbo instituto direktoriaus pavaduotoja doc. dr. Nijolė Večkienė.

Literatūra

1. **Basanavičius J.** *Lietuvių draugijos dėl karo nukentėjusiems šelpti Centralis komitetas Vilniuje ir jojo veikimas Labdarybės srityje 1923 m. Vilniuje.* – Vilnius: Motus spaustuvė, 1924.
2. **Bagdonas A.** *Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademiniai aspektai.* //STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika. 2001, 1. – Vilniaus universitetas, Specialiosios psichologijos laboratorija.
3. **Frankas P.** *Pamietniki Doktora Jozefa Franka.* T.I.–Wilno, 1813.
4. **Hunebelienė A.** *Kūdikių Gelbėjimo Draugijos 15 metų veikla. /Kūdikių gelbėjimo draugija 1922 – 1937.* – Kaunas, 1937.
5. *Įstatai Vilniaus Lietuvių Draugijos Globoti Vargdienių Vaikams.* Vilniuje... 1913.
6. *Iš mokslų istorijos.* – Vilnius: Mintis, 1960.
7. *Karių, šaulių, karo invalidų, valstybės tarnautojų ir pasižymėjusių asmenų pensijų ir pašalpų įstatymų rinkinys.* – Kaunas: Šviesos knygyno leidykla, 1936.
8. **Liesytė A.** *Visuomeninių globos organizacijų Lietuvoje istorija iki 1940 metų: magistro tezės.* /KU; moksl. vad. doc. E.Giedraitienė, 1995.
9. *Lietuvių enciklopedija.*– Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1966.
10. **Novickienė B.** *Lietuvos vaiko draugija.* – Kaunas, 1934.
11. **Norvilienė E. J.** *Moterų socialinės mokyklos.* //Naujoji vaidilutė. Lietuvos moterų kultūros žurnalas. – 1939, 2.
12. *Paskutiniųjų popiežių enciklikų ir popiežiaus Pijaus XII kalbų rinkinys svarbesniais žmonijos viešojo gyvenimo klausimais.* 1949. LUX./ Spaudai paruošė vysk. dr. Brizgys V.
13. **Praspaliauskienė R.** *Nereikalingi ir pavojingi: XVIII a. pab.–XIX a. pirmosios pusės elgetos, valkatos ir plėšikai Lietuvoje.* Vilnius: Žara, 2000.
14. **Račkelienė A.** *Atjautos ir gerumo ištakos.* // Esu. Socialinio draudimo leidinys. – 2000. Nr.13.
15. *Savivaldybės / Mėnesinis savivaldybės reikalų laikraštis.* – 1928, Nr. 2.
16. *Savivaldybės / Mėnesinis savivaldybės reikalų laikraštis.* – 1930, Nr. 8.
17. **Tumėnienė V.** *Socialinio – medicinos personalo paruošimas.* // Pabaltijo valstybių motinos ir vaiko apsaugos II konferencija. Kaunas, 1931 m. spalio 30 – lapkričio 1 d.
18. *Žmogaus globa / Žmogaus globos draugijos leidinys.* – Kaunas, 1937.
19. **Сыркина А. Г.** *Отчетъ комитета состоящаго подъ высочайшимъ покровительствомъ ея Императорскаго Величества Государыни императрицы, Виленскаго благотворительнаго общества «Доброхотная копейка» основанаго Е.В. Потаповою за 1879 годъ.* – Вильно.: Типографня, 1880.
20. *Уставъ Виленскаго человеколюбимаго общества.* – Вильно: „Znicz“, 1909.